

Důchodové pojištění

JUDr. Jana Komendová, Ph.D.

Program přednášky

- Charakteristika systému,
- Prameny právní úpravy,
- Osobní rozsah,
- Právní vztah důchodového pojištění,
- Věcný rozsah,,
- Druhy dávek

Charakteristika systému

- Tradiční systémová součást sociálního zabezpečení
- Obligatorní systém – okruh osob stanovených zákonem se účastní povinně
- Založen na zásadě participace – **pojistný systém**, osoby se aktivně podílejí na tvorbě prostředků, z nichž jsou dávky vypláceny,
- Založen na zásadě zásluhovosti – **dona účasti na pojištění**, výše dávky
- Projev zásady sociální solidarity – zohlednění náhradních dob pojištění

Prameny právní úpravy

- Listina základních práv a svobod – čl. 30 odst. 1 právo občanů na přiměřené hmotné zabezpečení ve stáří, při nezpůsobilosti k práci a při ztrátě živitele,
- Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů,
- Zákon č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a o příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů

Osobní rozsah

Povinná účast

- Osoby vykonávající výdělečnou činnost
- Zaměstnanci,
- Osoby samostatně výdělečně činné
- Členové družstev, prokuristé
- Další osoby

Dobrovolná účast:

- Lze se přihlásit k důchodovému pojištění (osoba starší 18 let)

Základní pojmy

- **Doba pojištění** - doba pojištění je doba účasti na pojištění, za kterou se v návaznosti na výkon výdělečné činnosti platí pojistné na důchodové pojištění; za dobu pojištění se považuje i doba, kdy je občan dobrovolně účasten důchodového pojištění
- **Náhradní doba pojištění** - doba pojištění je doba účasti na pojištění, za kterou se v návaznosti na výkon výdělečné činnosti platí pojistné na důchodové pojištění; za dobu pojištění se považuje i doba, kdy je občan dobrovolně účasten důchodového pojištění
- **Základní výměra důchodu** – stejná pro všechny pojištěnce odráží zásadu sociální solidarity - pevná částka 10 % průměrné mzdy v národním hospodářství
- **Procentní výměra důchodu** – není pro pojištěnce stejná, odráží zásadu zásluhovosti

Základní pojmy - pokračování

Vznik **nároku na dávku**

Splnění podmínek stanovených zákonem:

1. Potřebná doba pojištění
2. Vznik sociální události – dosažení důchodového věku, vznik invalidity, ztráta živitele

Vznik **nároku na výplatu** dávky

1. Vznik nároku na dávku
2. Podání žádosti o dávku u příslušné okresní (městské) správy sociálního zabezpečení

Právní vztah důchodového pojištění

- **Klidová fáze** – účast osoby na pojištění, výkon výdělečné činnosti a podílení se na tvorbě prostředků, ze kterých je systém financován ve formě odvodu pojistného
- **Realizační fáze** – vznik zákonem uznané sociální události (stáří, invalidita, úmrtí živitele) – dochází k výplatě dávek důchodového pojištění

Věcný rozsah

Okruh dávek poskytovaných ze systému důchodového pojištění:

1. Starobní důchod
2. Invalidní důchod
3. Vdovská a vdovecký důchod
4. Sirotčí důchod

Starobní důchod - příklad

Paní Marie Nováková v pracovním poměru jako učitelka matematiky a tělesné výchovy na základní škole. Důchodového věku dosáhla 2. 11. 2019. V březnu letošního roku jí ředitel základní školy sdělil, že z důvodu odchodu do důchodu skončí její pracovní poměr koncem školního roku. Zaměstnankyně se skončením pracovního poměru nesouhlasí.

1. Je postup zaměstnavatele v souladu s právním řádem?
2. Začátkem dubna nabídl ředitel základní školy zaměstnankyni, že by po dobu následujícího školního roku mohla ve výkonu práce pokračovat jako zástup za jinou zaměstnankyni, která odchází na mateřskou dovolenou. Pracovní smlouva má být uzavřena na dobu jednoho roku, což ředitel odůvodňuje skutečností, že je zaměstnankyně poživatelkou starobního důchodu. Je takovýto postup v souladu s právním řádem?

Starobní důchod

- **Účel dávky** – zabezpečit osobu ve stáří – původně předpoklad, že z důvodu věku již není schopna získávat prostředky ke své obživě prací. V současné době není omezen souběh pobírání dávky s příjmem z výdělečné činnosti.
- Dosažení důchodového věku není právní skutečností vedoucí ke skončení pracovního poměru ani legitimním důvodem k rozvázání pracovního poměru ze strany zaměstnavatele.
- **Charakter dávky** – obligatorní, peněžitá, opakující se dávka

Starobní důchod - pokračování

Podmínky vzniku nároku na dávku:

1. Dosažení zákonem stanovených dob účasti na pojištění,
2. Dosažení důchodového věku

Důchodový věk – postupné sjednocování pro muže a ženy, již nebude zohledňován počet vychovaných dětí

Invalidní důchod

Charakter dávky – obligatorní, opakující se peněžitá dávka.

Účel dávky – náhrada příjmu z výdělečné činnosti, kterého pojištěnec nedosahuje z důvodu ztráty nebo omezení pracovní schopnosti.

Invalidita – pokles pracovní schopnosti v důsledku dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu. Podmínky vzniku invalidity

1. Pokles pracovní schopnosti
2. Dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav
3. Přímá příčinná souvislost mezi dlouhodobě nepříznivým zdravotním stavem a poklesem pracovní schopnosti.

Odlišení od dočasné pracovní neschopnosti – invalidita je trvalá,, statický prvek - měla by být posuzována až se zdravotní stav pojištěnce ustálí.

Invalidní důchod - pokračování

Dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav – zdravotní stav, který omezuje tělesné, smyslové nebo duševní schopnosti pojištěnce významné pro jeho pracovní schopnost, pokud tento zdravotní stav trvá déle než 1 rok nebo podle poznatků lékařské vědy lze předpokládat, že bude trvat déle než 1 rok.

Pracovní schopnost - schopnost pojištěnce vykonávat výdělečnou činnost odpovídající jeho tělesným, smyslovým a duševním schopnostem, s přihlédnutím k dosaženému vzdělání, zkušenostem a znalostem a předchozím výdělečným činnostem. Poklesem pracovní schopnosti se rozumí pokles schopnosti vykonávat výdělečnou činnost v důsledku omezení tělesných, smyslových a duševních schopností ve srovnání se stavem, který byl u pojištěnce před vznikem dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu.

V současné době právní úprava rozlišuje tři stupně invalidity (dříve plný a částečný invalidní důchod)

Invalidita 1. stupně – pokles pracovní schopnosti nejméně o 35 %, avšak nejvíce o 49 %

Invalidita 2. stupně - pokles pracovní schopnosti nejméně o 50 %, avšak nejvíce o 69 %

Invalidita 3. stupně – pokles pracovní schopnosti nejméně o 70 %

Invalidní důchod pro invaliditu z mládí

Projev zásady sociální solidarity – není třeba dosáhnout potřebných dob pojištění. Podmínky:

1. Invalidita 3. stupně,
2. Osoba dosáhla věku 18 let,
3. Trvalý pobyt na území ČR,
4. Vznik invalidity před dosažením 18 let věku,
5. Osoba nebyla účastna na důchodovém pojištění potřebnou dobu

Postavení osob, které byly uznány invalidní, na trhu práce - příklad

Paní Petra Novotná při registraci do evidence uchazečů o zaměstnání u krajské pobočky Úřadu práce uvedla, že je osobou se zdravotním postižením. Na výzvu, aby toto postavení doložila, předložila průkaz osoby se zdravotním postižením (ZTP – průkaz osoby se zvláště těžkým zdravotním postižením). Pracovnice krajské pobočky Úřadu práce jí sdělila, že tento doklad nepostačuje.

1. Je uvedený postup v souladu s právním řádem?
2. Jaké dokumenty musí fyzická osoba doložit, pokud má zájem požívat zvýšené ochrany na trhu práce?

Vdovský a vdovecký důchod

Účel dávky – zabezpečení při ztrátě živitele.

Charakter dávky – obligatorní, peněžitá, opakující se dávka.

Derivativní důchod – odvíjí se od účasti na důchodovém pojištění zemřelé osoby - manžel/manželka

Nárok – zemřelá osoba byla ke dni smrti poživatelem starobního nebo invalidního důchodu nebo, pokud ještě nebyla poživatelem dávky důchodového pojištění, splnila podmínku potřebné doby pojištění

Podmínka existence manželství ke dni úmrtí manžela/manželky

Nárok zaniká mj. uzavřením nového manželství

Sirotčí důchod

Účel dávky – zabezpečení při ztrátě živitele.

Charakter dávky – obligatorní, peněžitá, opakující se dávka

Derivativní důchod – odvíjí se od účasti na důchodovém pojištění zemřelé osoby – rodič (osvojitel/pečovatel), nikoli však pěstoun

Nárok – zemřelá osoba byla ke dni smrti poživatelem dávky důchodového pojištění (starobní nebo invalidní důchod) popřípadě zemřela následkem pracovního úrazu. V ostatních případech získání potřebné doby účasti na důchodovém pojištění zemřelé osoby

Oprávněná osoba – nezaopatřené dítě

Vyloučení dítěte, které je poživatelem invalidního důchodu pro invaliditu III. stupně.

Souběh nároků na důchody – příklad (originální důchody)

Pan Josef Toman je poživatel invalidního důchodu pro invaliditu .II. stupně dosáhl. Dne 31. 10. důchodového věku. Požadované doby pojištění pro vznik nároku na starobní důchod byly splněny. Jaká dávka důchodového pojištění mu bude náležet?

Souběh nároků na důchody

1. Starobní a invalidní důchod – souběh výplaty obou dávek vyloučen

Jsou-li splněny současně podmínky nároku na výplatu starobního a invalidního důchodu, vyplácí se jen jeden důchod - vyšší. Pokud jsou stejné, ten, který pojištěnec určí. Dosažení věku 65 let – přeměna invalidního důchodu na starobní.

2. Starobní (invalidní) důchod a pozůstalostní důchod – souběh je možný

Jsou-li současně splněny podmínky nároku na výplatu starobního důchodu nebo invalidního důchodu a na výplatu vdovského důchodu nebo vdoveckého důchodu, anebo sirotčího důchodu, vyplácí se nejvyšší důchod v plné výši, včetně základní výměry a z ostatních důchodů se vyplácí polovina procentní výměry.